

NAUČIŤ SA UČIŤ

Žijeme v dynamickom období vedecko-technického rozvoja, ktorý rýchlym tempom zvyšuje požiadavky predovšetkým na náš intelekt a naše schopnosti. V blízkej budúcnosti budú nároky na psychiku človeka ešte narastať, a tak otázky, kde sú hranice rozvoja jeho schopností, nakoľko možno ešte zvyšovať nároky na jeho psychiku, aby to bolo z hľadiska duševného zdravia ešte únosné, nikomu sa už nezdaujú predčasné. Medzi najaktuálnejšie otázky patrí to, ako upraviť výchovno-vzdelávací proces, aby si žiaci osvojili potrebnú hĺbku a šírku vedomostí a pritom neboli nadmieru zaťažení. A treba ešte rátať s tým, že nové poznatky budú ustavične pribúdať, mnohé z nich sa stanú nevyhnutnou „výbavou“ moderného človeka. Na tieto aktuálne otázky reagoval dokument *Ďalší rozvoj čs. výchovno-vzdelávacej sústavy*. K riešeniu problému by mohli prispieť aj psychológovia, najmä výsledkami výskumov poznávacích procesov.

Významné miesto tu zaberajú výskumy pamäti, keďže zapamätanie patrí medzi tie základné procesy, bez ktorých si akékoľvek učenie, tréning ani sebazdokonaľovanie nevieme predstaviť. Vyučovanie sa opiera predovšetkým o úmyselnú pamäť žiaka, čo je z veľkej časti aj opodstatnené. Netreba podceňovať ani neúmyselnú pamäť, ktorá je najmä v mladšom školskom veku veľmi produktívna, ani vizuálnu predstavivosť.

NEÚMYSELNÁ PAMÄŤ

Psychológovia výskumom zistili, že človek si neúmyselne a s veľkou presnosťou a trvácnosťou zapamätá to, čo ho zaujalo, v čom bol osobne zaangažovaný. Jedným z možných spôsobov využitia neúmyselnej pamäti vo výchovno-vzdelávacom procese je osvojovanie poznatkov prostredníctvom riešenia problémov. Napríklad žiak rieši ten istý problém, povedzme matematickú úlohu, niekoľkými spôsobmi, čo mu umožní lepšie pochopiť všeobecnú zákonitosť. Okrem toho poznatky osvojené vlastnou aktivitou žiaka emocionálne uspokojujú a umožňujú trvácnejšie zapamätanie. Pri starších žiakoch

možno použiť metódu dôkazov, ktorá vyžaduje, aby žiak sám dokázal platnosť nejakého zákonitého vzťahu, alebo metódu objavov, keď pedagóg so žiakmi rekonštruuje bádateľov myšlienkový postup, kľukatú cestu hľadania a omylov. Takto vzbudená úcta k poznávaniu pôsobí ako mocný motivačný činiteľ.

RACIONÁLNA PAMÄŤ

Efektívnosť pamäti možno podstatne zvýšiť využívaním intelektových schopností pri zapamätávaní. Psychológovia zistili, že len malé percento mladších a starších žiakov využíva svoje intelektové schopnosti v pamäťových úlohách. Z toho vyplýva, že súčasná škola sa ešte vždy málo zaujíma o to, ako sa deti učia, ako si utriedajú informácie, ktoré si majú osvojiť. Racionálne si pamätať, to predovšetkým znamená odlišiť podstatné od nepodstatného a poznať vzájomné súvislosti medzi jednotlivými poznatkami. Analýza pamäti významných vedcov potvrdila, že podmienkou veľkej efektívnosti ich pamäti je dôsledný výber informácií a ich presné zatriedenie. To predpokladá pohotovo aktualizovať všetky dôležité poznatky, ktoré sú už v pamäti uložené, a hľadať podstatné súvislosti. Každý materiál teda prechádza dôkladnou logickou analýzou, klasifikáciou a systematizáciou.

Rozsiahle súvislé texty si možno efektívne zapamätať tak, že sa abstrahujú podstatné informácie vo forme

téz alebo bodov a nájdu sa súvislosti medzi nimi. Ako sa však ukázalo, aj starší žiaci majú ešte problémy s utvorením použiteľného prehľadu. Učitelia by teda mali žiakov naučiť

AKO ZLEPŠIŤ PAMÄŤOVÚ ČINNOSŤ.

Spočiatku by mali žiakom ukázať, ako sa to robí. Mali by vysvetliť, čo je podstatné a čo druhotné, a určiť, čo si nevyhnutne musia zapamätáť. Prax je často v rozpore s touto požiadavkou. Veľa ráz sa vyžaduje reprodukcia všetkého, čo sa na hodinách odprednášalo, a vysoko sa oceňuje doslovné opakovanie učebného materiálu. Najvyššie by sa mali vyhodnotiť tí, čo najstručnejšie zreprodukojú podstatu osvojovaného učebného textu. Veľký rozsah učiva pamäť neúmerne zaťažuje, čo vedie k rýchlemu zabúdaniu a k rozptýleniu informácií.

Ďalšia možnosť väčšieho zapájania intelektových procesov do zapamätávania je zmena štruktúry učebníc, najmä prírodovedného a technického charakteru. Učebnice by mali najprv objasniť základné pojmy. Do tejto siete by sa postupne ukladali čoraz detailnejšie informácie. Žiak by tak musel ustavične konfrontovať základnú schému s práve osvojovanými poznatkami. Lineárne písané učebnice, z ktorých si žiaci osvojujú detailné informácie hneď od začiatku, neumožňujú dostatočné pospájanie informácií. Vlastnosťou dobre integrovaných scelených štruktúr

poznatkov je aj ich trvácnosť a ľahká vybaviteľnosť. Sovietski psychológovia majú s týmto novým spôsobom učenia aj praktické skúsenosti. V spolupráci s psychológmi skupina významných fyzikov napísala učebnicu fyziky, podľa ktorej sa najprv osvojuje systém vzájomne spätých pojmov a zákonitostí, na ktoré sa potom pripájajú živé fakty, konkretizácie. Ukázalo sa, že tento postup v porovnaní s tradičným je nesporne efektívnejší. Osvedčuje sa najmä pri priemerných a nadpriemerných žiakoch.

ZAPÁJANIE ZRAKOVÝCH PREDSTÁV DO PROCECU ZAPAMÄTÁVANIA

je jednou z najstarších pamäťových techník. Už v starom Grécku poslucháči cvičili svoju vizuálnu predstavivosť, aby si zlepšili pamäťové schopnosti. Postupne táto najstaršia mnemotechnika upadla do zabudnutia, ale najnovšie výskumy potvrdili jej účinnosť. Ak si vizuálne predstavujeme to, čo si chceme zapamätať, zapamätáme si to ľahšie a rýchlejšie. Podobný účinok má aj tvorba vlastných predstáv, napríklad vo forme obrázkov, náčrtkov. Psychológovia dokonca vyvinuli metódu osvojovania slovnej zásoby cudzieho jazyka, ktorá sa opiera o mentálne obrazy a okrem toho využíva zvukovú podobnosť medzi slovami materského a cudzieho jazyka.

Náčrtnuté návrhy nemožno realizovať bez diferencovaného prístupu k žiakom, pri ktorom sa rešpektujú ich schopnosti i záujmy. Potvrďuje sa totiž stará skúsenosť, že orientáciou na priemerne inteligentných, ktorá je v dnešnej škole bežná, spomaľuje sa vývin nadpriemerne inteligentných a zvyšuje sa zaostávanie priemerných. Aj ďalšie výsledky psychologických výskumov hovoria v prospech individualizácie vyučovania, ktorá by umožnila uplatňovať špeciálne učebné programy u detí nadpriemerných, priemerných, ako aj retardovaných.

PhDr. JANA PLICHTOVÁ
ÚEPs SAV, Bratislava
Snímka Miloš Koblíška

NEÚNAVNE PO CELÝ ŽIVOT

„Milovať to, čo je krásne, nie je ťažké, ale priznávať sa k jednotlivcom, ktorých príroda akýmkoľvek spôsobom poznačila, vyžaduje ľudí celých, ľudí kultúry srdca.“

Tieto pekné a pravdivé slová istého gréckeho filozofa sa kedysi dávno hlboko vryli do pamäti Vladimíra Predmerského, priekopníka špeciálnej pedagogiky na Slovensku. Stali sa jeho životným krédom, ktoré sa usiloval celou svojou prácou naplniť.

Vlastne k pedagogike sa dostal tak trochu náhodne. Bolo to ešte za prvej republiky, keď ako študent matematiky a prírodných vied odchádza pomáhať pri zakladaní štátnych škôl na slovensko-moravskom pohraničí. Zistil, že jeho žiaci pochádzajú zväčša z detského domova a tu na kopaničiach bývajú v chudobných rodinách, vystavení ťažkým sociálnym podmienkam. Bieda týchto detí sa ho hlboko dotýkala a on im veľmi chcel pomôcť. Bez odborných vedomostí to však nešlo. Preto zanechal štúdium prírodných vied a matematiky...

V roku 1929 nadobudol v Prahe učiteľskú aprobáciu na výchovu a vyučovanie vo všetkých typoch špeciálnych škôl. Keď sa teraz na chvíľu zamyslí nad svojím životom, opäť sa utvrdí v tom, že sa vtedy rozhodol správne. Začiatky boli ťažké, práve táto oblasť patrila medzi najzanedbanejšie, ale dnes môže byť na svoje celoživotné dielo právom hrdý. Veľkú časť svojho života venoval priamo praktickej výchove mentálne retardovaných detí a mládeže.

„Mnohé možno zmeniť k lepšiemu, ak sa na to utvoria vhodné podmienky,“ hovorí Doc. PhDr. Vladimír Predmerský, CSc., „a táto marxistická téza má svoju

aplikáciu práve dnes, v podmienkach socialistického Československa. Predtým sa postihnutým deťom venovala nepatrná pozornosť, dnes sme schopní správnu výchovu dosiahnuť, že sa mnohé z nich zaradia do pracovného procesu; často sú usilovnejšie ako ich zdraví rovesníci.

Začiatkom roku 1930 výrazne prispel k založeniu Ústavu pre mentálne retardované deti v Trenčíne, čo zároveň znamenalo prvý krok k organizovanej starostlivosti o postihnuté deti na Slovensku. Stal sa riaditeľom ústavu a pôsobil tu až do roku 1954. Pracoval v poradni pre voľbu povolania a bol i správcom hormonálnej poradne.

Počas ťažkých vojnových rokov tzv. sociálne spolky starostlivosti o postihnutých plnili nielen svoje pôvodné humánne poslanie, ale poskytovali tiež ochranu a pomoc ľuďom, ktorých stíhal fašistický režim. Aj v trenčianskom ústave našlo prístrešie viacero prenasledovaných.

Taký bohatý a plodný život, aký žije docent Predmerský, nedá sa obsiahnuť niekoľkými vetami. Na tejto malej novinovej ploche môžeme iba stručne konštatovať: v roku 1954 prevzal funkciu ústredného školského inšpektora v Bratislave a v roku 1958 sa stal členom redakčnej rady prvého slovenského časopisu z odboru špeciálnej pedagogiky Špeciálna škola (neskôr premenovaný na Otázky defektológie); v roku 1961 začal pracovať v Oddelení špeciálnej pedagogiky vo VÚP v Bratislave a v roku 1967 sa stal vedúcim Katedry špeciálnej a liečebnej pedagogiky FF UK v Bratislave. Veľmi aktívna bola tiež jeho činnosť v Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV v sekcii špeciálnej pedagogiky. Docent Predmerský zastával celý rad významných odborných funkcií, rozsiahla je aj jeho publikačná činnosť, ako i činnosť v oblasti dejín špeciálneho školstva na Slovensku.

Hoci nedávno oslávil svoje osemdesiate narodeniny, ešte i teraz sa cíti „pri sile“ a chce byť užitočný. Je členom redakčnej rady časopisu Otázky defektológie, redaktorom slepeckých časopisov Naše ráno a Za svetlom. Ešte vždy prednáša, pravda, len sporadicky, na VŠP v Trnave a na FF UK v Bratislave; intenzívne pracuje ako vedúci skupiny na heslách do prvej slovenskej odborevej pedagogickej encyklopédie.

Za svoju vynikajúcu pedagogickú činnosť dostal Doc. PhDr. Vladimír Predmerský, CSc., niekoľko čestných diplomov, pamätných plakiet, medailí, čestných uznanií, medzi nimi aj vyznamenanie Za zásluhy o výstavbu. Dnes sa k nim radi i to celkom nové a zároveň najvyššie pedagogické ocenenie — Medaila J. A. Komenského.

ANNA ČAPKOVÁ